

rationis, et virtutis ad hoc tendentis, quia apprehensio solum respicit hoc quod est cognoscere, et trahere ad se objectum in esse cognito, et intentionali, seu repræsentativo, non autem in esse reali immutando. Quod si immutant, solum est in vi appetitus ad quem pertinet efficacia movendi circa executionem.

VI. Et hinc sumitur radix, et fundamentum hujus, quia potentia apprehensiva minus patitur, quam appetitiva, seu minus concernit de passione reali, eo quod objectum, quod agit in potentiam apprehensivam, solum in esse intentionali facit pati potentiam apprehensivam et trahi ad se; imo potius objectum trahitur ad potentiam, et intra eam ponitur, quam e contra. At vero potentiam appetitivam non trahit objectum ad se in esse intentionali tantum, sed potius inclinatur illam, ut ad se trahatur, sibi que conjungatur in esse reali. Magis ergo patitur vis appetitiva, et plus concernit de passione in esse reali, quam apprehensiva, quia pati est trahi ad agens, et ei conjungi, et assimilari, objectum autem in has potentias habet vim agentis eo modo, quo habet vim motivi. Quod autem prius patitur pars apprehensiva ab objecto, quam appetitiva, cum ab apprehensione moveatur appetitus, non obstat quominus appetitiva magis patitur, quia apprehensiva patitur prius in esse intentionali; movetur autem appetitivam, ut in esse reali objectum apprehendat, eique conjungatur, et ideo plus passionis realis habet appetitiva, quam apprehensiva, licet ista sit prior in movendo, sed quia intentionaliter solum patitur ab objecto, non magis patitur, quia prius, non enim semper omne prius est magis tale, ut patet, quia prius est aliquis puer quam vir; non tamen magis est homo quando puer, incipitur enim

frequenter ab imperfectiori statu, seu ab eo quod non est magis tale in aliquo genere, ut in præsentis non est magis apprehensiva in genere passionis, licet in alio genere nobilior sit.

VII. De appetitu autem intellectivo, scilicet voluntate constat, quod est minus passivus passione proprie dicta, quam appetitus sensitivus, eo quod est abstractior a corporali transmutatione, in qua est abjectio contrarii, quam appetitus sensitivus. Et licet objectum voluntatis sit vehementius, et activius, tamen non regulatur passio proprie dicta penes activitatem agentis, sed penes potentialitatem patientis, quatenus est capax transmutationis contrariorum, quibus removetur a sua connaturali dispositione, quod solum accidit in transmutatione corporali, et ex majori accessu, vel recessu a tali transmutatione, judicatur aliquid magis, vel minus habere de passione proprie dicta.

VIII. Quando ergo voluntati attribuuntur nomina passionum, verbi gratia odium, ira, timor, etc. non passionem significant, sed simplicem actum, seu affectum voluntatis, ex quo resultat idem effectus, qui ex passione, verbi gratia ex ira punitio, ex odio abjectio, et repulsio alterius, sed hoc eminentius fit per actum voluntatis, et ideo eminenter est passio, non formaliter. Quod vero delectatio sequatur operationem etiam in voluntate, non facit quod delectatio sit proprie passio, sed vera operatio est, secuta tamen ex priori operatione, quæ est amor, sicut e converso in appetitu sensitivo prima operatio est amor, et tamen est passio, quia conjunctam habet corporalem transmutationem, et delectatio seu gaudium similiter, licet sit operatio consecuta ad amorem.

QUÆSTIONES XXIII, XXIV, XXV.

Numerus passionum, et ordo earum.

QUÆRITUR PRIMO, QUOT SINT PASSIONES IN APPETITU.

I. Respondetur esse duplicem appetitum, alterum irascibilem, alterum concupiscibilem, et in quolibet varias passiones collocari. Irascibilis respicit bonum arduum ad quod consequendum opus est impetu et vi, quæ maxime solet in iram prorumpere. Nec est audiendus Scotus, qui posuit objectum irascibilis esse malum offendens, non bonum difficile, seu arduum, ex quo sequitur spem esse excludendam ab irascibili, quia spes non est de malo, sed de bono, malum autem timetur, non speratur.

II. Contra enim est, quia non datur aliquis appetitus, seu potentia, quæ directe, et per se primo sit circa malum, sicut nec cognitio circa falsum, sed malum semper se habet secundo, quia sonat in defectum tamquam aliquid derelinquendum. Oportet autem ponere distinctam potentiam irascibilem a concupiscibili, quia ut dicit D. Thomas quæst. xxiii, art. 1 ad tertium, concupiscibilis respicit bonum ut delectabile, sic enim concupiscitur. Si autem bonum sit arduum, seu difficile, ex hoc ipso redditur repugnans ipsi concupiscibili, et contristans illud, quia difficile ut tale magis onerat, quam delectat. Unde ad vincendum istud onus, et difficultatem, oportet aliam potentiam ponere quam delectantem, quia requiruntur vires, et fortitudo indurata ad repellenda, et superanda difficilia, mollis autem et delicata ad delectandum. Unde et irascibilis sedem habet in corde, quod est spirituosum, et vehementioris motus

operativum; concupiscibilis in hepate, quod magis sanguine demulcetur. Sic ergo objectum irascibilis est bonum arduum, concupiscibilis vero bonum delectabile, et quasi molle, seu delicatum. Et quia oppositorum est eadem ratio, ad potentiam ad quam pertinet prosequi delectabile, pertinet fugere dolorosum, et triste; ad potentiam vero ad quam pertinet aggredi, et prosequi bonum difficile, pertinet fugere malum arduum, seu terribile.

III. Hinc ergo distinguuntur passiones utriusque appetitus duplici via. Primo, quia quædam pertinent ad irascibilem, aliæ ad concupiscibilem: secundo in uno, et eodem appetitu, vel quia contrarietatem habent inter se, ut quia una versatur circa bonum, alia circa malum; seu quia una per recessum, alia per accessum, etiam circa idemmet objectum se habent; vel quia diversis motivis formalibus innituntur, etsi non contrarietatem inter se, ut amor et desiderium, spes et audacia, etc. Omnes ergo passiones tam concupiscibilis, quam irascibilis sunt numero undecim, sex pertinent ad concupiscibilem, quinque ad irascibilem. Ad concupiscibilem pertinent amor et odium, quæ sunt opposita; desiderium, et fuga; gaudium et tristitia, seu dolor: ad irascibilem pertinent spes et desperatio, audacia et timor et ira, cui non contrariatur aliqua passio per modum oppositionis contrariæ, sed solum per cessationem ab actu, quod est mitescere, ut ex philosopho docet S. Thomas quæst. xxiii, art. iii, quæ est oppositio negativa, vel privativa.

QUÆRITUR SECUNDO, QUOMODO SUMATUR DISTINCTIO PASSIONUM PER CONTRARIETATEM.

IV. Respondetur quod contrarietas, vel sumitur ex contrarietate

objectorum inter se, vel ex contrarietate tendentiæ, seu modi tendendi in objectum. Contrarietas objectorum est penes malum et bonum, id est, conveniens aut disconveniens ipsi appetitui. Ex hac quippe contrarietate oriuntur motus contrarii, scilicet prosecutionis pro bono, fugæ pro malo. Et sic distinguuntur inter se distinctione contrarietatis etiam ex parte objecti amor et odium, gaudium et tristitia, desiderium et fuga, eo quod amor, gaudium, et desiderium versantur circa bonum; odium, tristitia, et fuga circa malum, quod est habere diversa objecta contraria, et ex illis hauriunt passiones istæ contrarietatem. Contrarietas autem ratione tendentiæ attenditur penes accessum, vel recessum ab eodem termino, sicut in naturalibus ascensus in unum locum, vel descensus ab eodem loco, contrario modo se habent, quia contrarii viis procedunt. Sic in affectibus animæ receditur, vel acceditur ad aliquod objectum tendentiis contrariis, sicut spes tendit ad adipiscendum aliquod bonum, desperatio recedit, et derelinquit illud ob ejus difficultatem.

V. In istis contrarietatibus hoc est observandum, quod in concupiscibili solum sunt passiones contrariæ contrarietate sumpta ex contrarietate objecti, ut sunt amor et odium, tristitia et gaudium, non vero est contrarietas in modo, scilicet penes accessum, vel recessum ab eodem termino. In irascibili autem est contrarietas utroque modo, nam spes et desperatio, timor et audacia dicunt contrarietatem penes accessum, et recessum ab eodem termino, quia respectu boni ad quem tendit, et accedit spes, recedit propter nimiam difficultatem desperatio. At vero inter spem et timorem datur contrarietas non ratione accessus, et recessus ab eo-

dem termino, sed propter contrarietatem objectorum, quia timor est de malo, et spes de bono. Non sic in concupiscibili, nam licet amor et odium contrariantur propter objecta contraria, tamen amor et gaudium non contrariantur, licet differant aliunde, scilicet ex diversa ratione formali, non tamen per contrarietatem. Hujus autem differentiae inter irascibilem, et concupiscibilem rationem sumit S. Thomas ex objecto utriusque, eo quod objectum concupiscibile est bonum absolute, scilicet ut conveniens, aut delectabile. Cui sic absolute sumpto solum contrariatur malum, scilicet disconveniens, repugnans, etc. Et ideo solum penes istam contrarietatem invenitur in his passionibus contrarietas. Objectum autem irascibile est bonum non absolute, sed ut difficile, et arduum, et ideo habet in se unde invitet ad accessum ratione boni, et unde repellat ab illo, et recedere faciat ex arduo. Et sic datur in eo non solum contrarietas penes bonum, et malum, sed etiam penes accessum et recessum.

QUÆRITUR TERTIO, AN DISTINGUANTUR PASSIONES, ET ACTUS APPETITUS, QUANDO CONTRARIETATEM NON HABENT INTER SE, ET UNDE ID PROVENIAT.

VI. Respondetur distingui aliquas passiones sine contrarietate, ut amor, et gaudium, et desiderium, spes, audacia, et ira. In his ergo, quæ non sunt contrariæ, differentia sumitur penes diversam rationem formalem objecti, quæ licet contrarietatem non habet, habet tamen diversitatem sufficientem ad diversam speciem. Consistit autem illa diversa formalitas in diverso modo movendi, quo objectum, sive bonum, sive malum

movet appetitum, habet enim objectum erga appetitum similitudinem agentis, seu activi erga passum, eo quod motivum ejus est. Virtus autem activa, seu agens naturale duo habet, scilicet agere seu producere, et attrahere seu coaptare unum alteri, eo quod agens intendit assimilare sibi passum, et assimilatio per coaptationem, aut tractionem, et convenientiam unius ad alterum fit. Et quidem actio, seu productio potest respicere plura in suo termino sub eadem ratione formali, quia agens non cessat, sed extendit actionem suam ad omnes partiales effectus, et quousque totum genitum sit perfectum, qui enim dat formam, dat consequentia ad formam.

Cæterum in assimilando, et coaptando, seu attrahendo ad se passum servat diversas formalitates, seu munera: nam in primis inchoat illam secundum aliquam convenientiam, et coaptationem unius ad alterum, deinde si adhuc sit absens, seu non acquisitum, habet motum ad illud; si vero sit acquisitum, et præsens quiescit in illo, ut patet in lapide respectu loci. Primo enim habet in se coaptationem, seu proportionem in se erga centrum deorsum, potius quam erga locum sursum, deinde si sit extra suum locum movetur ad illum, si in suo loco quiescit in illo. Et quidem generans lapidem in quantum agens, et productivum illius, unica actione totum illud facit, scilicet et productionem substantiæ lapidis, et coaptationem quam habet ad centrum, et motum ejus si sit extra, et quietem si sit in illo; et eodem pacto respectu loci disconvenientis datur improportio, seu dissonantia ab illo, et motus ab illo, seu repulsio, et violentia in illo si detineatur, sed tamen ipse lapis in quantum tendit, et attrahitur ad suum centrum, ei-

que conjungitur, habet istos tres affectus, quasi diversa quædam officia, et munera exercere, scilicet coaptari in se seu proportionari illi, moveri, et quiescere.

VII. Hæc ergo applicando parti appetitivæ, quæ movetur ab objecto suo, quod est bonum non utcumque, sed apprehensum, et sic alliciens, et trahens ad se appetitum, non unica formalitate, et dispositione movetur, et trahitur, sed secundum diversam dispositionem, et determinationem apprehensionis. Licet enim apprehensio in finalizando non sit ratio formalis, aut res quæ movet, sed conditio, qua habilitatur, et vestitur bonum ut moveat, tamen juxta ejus dispositionem, et determinationem, ipsum bonum diversimode formalizat rationem motivam appetitus, quia aliter apprehenditur aliquid ut moveat tamquam absens, aliter quando possidetur ut præsens, et diversam ingerit difficultatem, aut etiam diversimode se manifestat appetitui, quia apprehensio de se nata est præscindere, et non semper determinate se habere sicut natura, sed ad plura, et ideo appetitus conformans se apprehensioni, debet natus esse variare, et plurificare actus juxta dispositionem, et determinationem ipsius apprehensionis.

VIII. Ex quo deducitur, quod in appetitu elicitu, ubi motivum, et attractivum ejus est aliquid apprehensum, omnes isti effectus, qui inveniuntur in attrahendo, et coaptando passum ad suum agens, diversificant formales rationes actuum, quod tamen non fit in appetitu, et motu naturali, eo quod appetitus qui movetur animaliter, movetur discernendo unumquodque, et non pure exequendo; natura autem appetit, et movetur pure executive, et non discernendo unumquodque. Et sic natura non refugit inconveniens, seu

malum respiciendo illud in se ipso, sed respiciendo conveniens, seu bonum, fugit ab inconvenienti, seu malo; appetitus autem animalis respiciendo inconveniens, fugit, et respiciendo conveniens, prosequitur. Similiter appetitus naturalis movetur, et quiescit respiciendo hos effectus per modum unius rationis, licet in se sint diversi, quia etiam dum movetur lapis non habet appetitum movendi, sed quiescendi, et est ille motus quædam tendentia, et proruptio in quietem.

IX. Appetitus autem animalis discernit unumquodque, et non solum ipsam quietem, quæ est delectatio, sed etiam ipsum desiderium, quod est motus, appetit in se (licet non propter se ut propter finem) juxta quod scriptum est: *Concupivit anima mea desiderare justificationes tuas*, Psal. cxviii. Sic ergo quia appetitus animalis regulatur apprehensione, et non mera executione, et in ipsa apprehensione proponitur motus ut appetendus in se ut motus est, et quies seu delectatio ut quies est, et malum in se ut disconveniens ad fugiendum, et bonum ut conveniens ad prosequendum, et quodlibet horum secundum se diversitatem importat ab alio, ideo inferunt diversos actus juxta has diversas terminationes, et dispositiones. Et licet possunt ista conjungi in unum, sicut in motu naturali, tamen quando sic discernuntur, et unumquodque in se appetitur (licet non semper propter se) terminant diversos actus, sicut motus si sistat in hoc loco facit diversum motum ab eo, qui tangit eundem locum non sistendo in illo, sed transeundo ad alium.

Dices: Sicut potest apprehensio dividere, et discernere istas rationes, et unamquamque proponere ut appetendam in se, etiam potest eas adunare, et conjungere, et per modum unius proponere. Ergo tunc

non erunt diversæ passiones, sed una et eadem, amor et gaudium, fuga et prosecutio, passio circa malum et circa bonum.

X. Respondetur posse quidem ita fieri, et tunc resultabit unus actus formaliter in appetitu, qui virtualiter, et radicaliter contineat alium, non tamen qui formaliter, et explicitè utrumque faciat. Nos autem quando distinguimus passiones, seu actus appetitus sensitivi penes istas formalitates diversas, aut etiam contrarietates objectorum, loquimur de actibus, seu passionibus, quæ formaliter, et explicitè sunt tales: verbi gratia, quæ formaliter est fuga vel prosecutio, amor vel odium, desiderium, aut gaudium, etc. Et tunc dicimus distinguere istas passiones, quia attingunt illas diversas formalitates discernendo unamquamque, et respiciendo in se ipsa, et sic habent sufficiens fundamentum, et rationem formalem ad diversificandum. Si autem apprehensio non discernat unamquamque, ut attingatur in se ipsa, sed unam formaliter attingat, et aliam solum radicaliter, et virtualiter, sicut qui appetit bonum, ibi radicaliter fugit oppositum malum, licet non formaliter, et actus charitatis in Deum virtualiter est detestatio peccati, aut etiamsi utramque formalitatem possit unire eminenter in aliqua tertia superiori, tunc erit unus actus formaliter, et multiplex virtualiter. Nobis autem sufficit quod passiones possunt distinguere, et habent sufficiens fundamentum, ut distinguantur, si conaturaliter procedat appetitus erga objectum apprehensum respiciens, et discernens unumquodque in se, non autem unum imbibens in alio, et solum attingens unum formaliter, aliud virtualiter et radicaliter, sicut cum amando unum, virtualiter odit oppositum, etiamsi non recordetur illius.

An vero isti actus, seu passiones, quæ inveniuntur in concupiscibili possint aliquando transire ad irascibilem, et ei etiam convenire; verbi gratia, delectatio an possit inveniri in irascibili, ut cum quis delectatur de victoria, statim dicemus in quinto dubio.

QUÆRITUR QUARTO, QUOMODO DISTINGUANTUR PASSIONES SECUNDUM RATIONEM BONI ET MALI MORALIS.

XI. Respondetur certum esse, quod passiones, seu actus appetitus sensitivi induere possunt rationem boni et mali non absolute, sed prout ab imperio rationis moventur, multo magis quam exteriores actus membrorum, in quibus tamen moralitas invenitur, ut fornicatio et homicidium sunt mala, adoratio et cultus externus sunt bona. Sic ergo passiones appetitus quatenus voluntariæ, induunt rationem moralitatis, id est, regulabilis per rationem: sunt autem voluntariæ, vel quia a voluntate imperantur, vel quia ab illa non prohibentur. Hæc autem ratio voluntarii, et regulabilis a ratione convenit accidentaliter illis passionibus, si considerentur entitative, et in genere naturæ, quia eadem entitas, seu qualitas est in affectu, et actu, verbi gratia, amoris, vel odii, procedente ab appetitu sine imperio rationis, et procedente cum illo. Hoc autem quod est procedere a voluntate, et ratione est aliquid eis conveniens, aut impressum a potentia illis extrinseca, et a qua essentialiter non dependet appetitus in operando, si quidem sæpius operari potest sine imperio, aut influxu illius, aut etiam ei resistendo: ergo talis subordinatio ad voluntatem, et rationem essentialis, et propria illis passionibus non est, sed solum convenit illis, ut moventur a

ratione, et ejus regulatione, et imperio subjacent.

XII. Ex quo colliges primo, resolutionem illius difficultatis olim valde controversæ inter Peripateticos, et Stoicos, an omnes passiones sint malæ, vel aliquæ sint bonæ. Nam Stoici dicebant omnes passiones esse malas; Peripatetici dicebant passiones moderatas per rationem esse bonas, immoderatas autem esse malas. Quæ differentia nascebatur ex eo, quod Stoici non distinguebant appetitum sensitivum ab intellectivo, seu a voluntate, sicut neque intellectum a sensu. Et ideo dicebant quod in illo unico appetitu, rationabilis motus dicebatur voluntas, irrationabilis autem passio. At Peripatetici distinguentes hos duos appetitus, sensitivum, et intellectivum, vocabant omnes actus appetitus passiones, eo quod faciunt pati corpus secundum aliquam alterationem. Sed tamen tam in his actibus, qui sunt intellectivi, aliqui inveniuntur subijci, et conformari regulis rationis, aliqui difformari, et illi qui conformantur, et moderantur per illam, sive sint passiones, sive actus voluntatis, dicuntur bonæ; quæ vero non conformantur, dicuntur malæ. Et sic ista sententia Peripateticorum est certa.

XIII. Secundo colligitur, quomodo passio bonitatem, aut malitiam rationis possit addere, vel minuere, sicut enim pertinet ad perfectionem moralis actus interni, quod extendatur ad exteriores actus, et consummetur in opere, quod concipitur corde, ita pertinet ad ejus perfectionem, quod a voluntate transeat ad appetitum sensitivum, qui jam pertinet ad id quod corporeum est. Unde passiones possunt se habere ad iudicium rationis antecedenter, vel subsequenter. Si antecedant, magis obnubilant, et impediunt iudicium rationis, et sic diminuunt bo-